

31. Сухоплюев И. К. Толкование 18-1 и 18-2 ст. Уголовного Кодекса // Вестник советской юстиции. – 1923. – № 7. – С. 178.
32. Утевский Б.С. Как советская власть исправляет преступников. – М., 1930.
33. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР 1938–1956 / Под ред. М.И. Юмашева, Б.А. Жалейко, Л.И. Мандельштама. – М., 1956.
34. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. – М., 1961.
35. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. – СПб., 2008. – Т. 1.: Преступление и наказание.
36. Сборник постановлений Пленумов Верховного Суда СССР 1924–1986 гг. – М., 1987.

Надійшла до редакції 25.01.2011

ГУРЕНКО Д.Ю., ад'юнкт
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.46

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Розглянуто питання щодо характеристики суб'єктивних ознак, тобто суб'єктивної сторони і суб'єкта злочину та складу злочину, передбаченого ст. 348 КК України, який встановлює відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, суб'єкт злочину, працівник правоохоронного органу, посягання на життя

Рассмотрены вопросы относительно характеристики субъективных признаков, то есть субъективной стороны и субъекта преступления и состава преступления, предусмотренного ст. 348 УК Украины, который устанавливает ответственность за посягательство на жизнь сотрудника правоохранительного органа.

Ключевые слова: субъективная сторона, субъект преступления, сотрудник правоохранительного органа, посягательство на жизнь

Questions concerning the characteristic of subjective signs, that is the subjective party and the subject of a crime and structure of the crime provided by item 348 Criminal code of Ukraine which establishes responsibility for an encroachment on life of the employee of law enforcement body are considered.

Keywords: the subjective party, the subject of a crime, the employee of law enforcement body, an encroachment on life

Суб'єктивні ознаки, як відомо, мають у своєму складі суб'єктивну сторону та суб'єкт злочину.

Суб'єктивна сторона – це внутрішнє ставлення суб'єкта до вчиненого суспільно небезпечного діяння та його наслідків, які характеризуються певною формою вини, мотивом, метою [1, с. 112]. Тобто без звернення до суб'єктивної сторони злочину неможливо охарактеризувати його об'єктивної сторони, оскільки вони тісно пов'язані. Цей зв'язок об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину має місце при вчиненні будь-якого суспільно небезпечного діяння. «Суб'єктивна сторона, – зазначає В.М. Кудрявцев, – породжує, спрямовує і регулює об'єктивну сторону злочину... Майбутня об'єктивна сторона злочину, в ідеалі утворюється у свідомості особи і потім в тій чи іншій мірі здійснюється у реальності. Вибір злочинцем об'єкта посягання, часу, місця вчинення злочину і засобів досягання злочинної мети визначає й об'єктивну сторону його поведінки. Об'єктивна сторона служить практичним виконанням злочинних намірів суб'єкта. Особливо явно це видно в тих умисних злочинах, які вчинюються за заздалегідь наміченим планом» [2, с. 12-13, 14]. Це також стосується і такого злочину, як посягання на життя працівника правоохоронного органу, при вчиненні якого зв'язок об'єктивної та суб'єктивної сторін діяння має першочергове значення.

Окремі проблеми взаємодії об'єктивних та суб'єктивних ознак при вчиненні злочинів взагалі та при вчиненні посягання на життя працівника правоохоронного органу зокрема досліджувалися у працях таких вітчизняних вчених, як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, П.А. Воробей,

О.В. Глушков, В.Т. Дзюба, С.І. Дячук, В.П. Ємельянов, М.Й. Коржанський, П.П. Михайленко, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, С.С. Яценко та інших, однак подальшого розгляду потребують дані аспекти також з позиції співвідношення елементів злочину та ознак складу злочину посягання на життя працівника правоохоронного органу.

Основною ознакою, що характеризує суб'єктивну сторону діяння, є вина, котра як невід'ємний елемент суб'єктивної сторони злочину і обов'язкова ознака складу злочину нерозривно пов'язана з об'єктом і об'єктивною стороною злочину. Вина більш за все акумулює в собі ознаки об'єкта і об'єктивної сторони, «як в дзеркалі відображає те, як ці ознаки проходять крізь призму свідомості та волі злочинця» [3, с. 128]. Свідомість і воля, як відомо, відбивають інтелектуальний і вольовий моменти діяння, різні поєднання яких створюють дві форми вини – умисел і необережність, визначення яким надається у статтях 24 і 25 КК України.

Згідно зі ст. 24 КК України злочин вважається вчиненим умисно, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання або свідомо припускала їх настання. Вчиненим за необережністю, згідно зі ст. 25 КК, злочин визнається, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення або якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачати.

Що стосується злочину, передбаченого ст. 348 КК України, то в літературі однозначно вказується, що суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом [4, с. 1119; 5, с. 957]. При цьому в одних випадках звертається увага на те, що «обов'язковою ознакою злочину є мотив: злочин вчинюється у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків або у зв'язку із діяльністю члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця щодо охорони громадського порядку. За відсутності названого мотиву дії винного кваліфікуються за статтями Особливої частини кодексу, що передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи» [4, с. 1120]. В інших випадках констатується таке: «Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом. При цьому зміст умислу включає усвідомлення винним специфічних ознак потерпілого та зв'язку посягання з його певною службовою чи громадською діяльністю. Належність потерпілого до працівників правоохоронних органів може підтверджуватись формою, демонстрацією посвідчення, особистим знайомством тощо» [5, с. 957]. Тобто суб'єктивне ставлення винного щодо посягання на правоохоронну діяльність одні автори розглядають лише в якості мотиву вчинення злочину, інші – в якості складової частини умислу, спрямованого проти життя працівника правоохоронного органу. Але така характеристика суб'єктивного ставлення винної особи до посягання на правоохоронну діяльність певним чином може задовольняти, мабуть, з позиції розгляду цього злочину як явища реальної дійсності. Якщо ж розглядати посягання на життя працівника правоохоронного органу з позиції ознак складу злочину, передбаченого ст. 348 КК України, то така характеристика суб'єктивного ставлення винної особи щодо посягання саме на правоохоронну діяльність буде неповною і неточною.

Річ у тому, що відповідно до Кримінального кодексу України такий злочин, як посягання на життя працівника правоохоронного органу, віднесений не до злочинів проти життя чи здоров'я особи, а до злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, тому основним об'єктом тут буде виступати не життя працівника правоохоронного органу, а його правоохоронна діяльність. У зв'язку з цим при характеристиці ознак об'єкта злочину, передбаченого ст. 348 КК, українські науковці визнають, що це перш за все двохоб'єктний злочин, при цьому один об'єкт розглядається як основний, інший – як додатковий обов'язковий. Як зазначає С.І. Дячук, «об'єктом даного злочину є регламентована нормативно-правовими актами діяльність правоохоронних органів, а також діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовців щодо охорони громадського порядку, їх авторитет. Додатковим обов'язковим об'єктом даного злочину є життя працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовця» [4, с. 1119]. «Основним безпосереднім об'єктом злочину, – вказує О.О. Дудоров, – є нормальна службова діяльність працівників правоохоронних орга-

нів, а також встановлений порядок охорони громадського порядку. Додатковим об'єктом є життя зазначених у диспозиції ст. 348 осіб» [5, с. 956].

Виходить, що й суб'єктивне ставлення особи до вчинення цього злочину потрібно починати з характеристики його суб'єктивного ставлення до посягання на основний безпосередній об'єкт, а не на додатковий обов'язковий. За словами Б.С. Волкова, як і будь-який довільний акт, злочин характеризується єдністю об'єктивних і суб'єктивних властивостей діяння. Ця єдність є тією засадою, на якій вказані властивості можуть бути пізнані. Неможливо визначити суб'єктивні властивості злочину, не знаючи його об'єктивного змісту; точно так же, не розкрити змісту об'єктивної сторони, не можна визначити суб'єктивні властивості діяння [6, с. 29].

Тут також слід підкреслити, що двооб'єктність або поліоб'єктність розглядуваного діяння зумовлює, з одного боку, складність об'єктивної сторони цього діяння і наявність кількох наслідків, а з іншого – необхідність характеризувати суб'єктивну сторону посягання на життя працівника правоохоронного органу з позиції цієї поліоб'єктності та полінаслідковості.

Отже, з урахуванням особливостей складу злочину, передбаченого ст. 348 КК України, слід при характеристиці суб'єктивної сторони діяння мати на увазі таке.

Вина характеризується умисною формою. Як відомо, зміст умислу утворюють два моменти – інтелектуальний і вольовий. Інтелектуальний момент містить у собі дві ознаки – усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння і передбачення суспільно небезпечних наслідків, вольовий момент містить одну ознаку – бажання настання суспільно небезпечних наслідків, що передбачаються винною особою, або свідоме припущення їх настання.

Усвідомлення суспільної небезпеки означає, що винний розуміє як фактичну сторону чиненого діяння, так і його суспільне значення. При цьому усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння при вчиненні дій, передбачених ст. 348 КК України, означає усвідомлення такого як стосовно дії, спрямованої проти додаткового обов'язкового об'єкта.

Основна дія спрямована проти регламентованої нормативно-правовими актами діяльності правоохоронних органів, а також діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовців щодо охорони громадського порядку. Допоміжна дія спрямована проти життя зазначених у диспозиції ст. 348 КК осіб. При цьому винна особа усвідомлює цю багатооб'єктність і складність об'єктивної сторони діяння, а також особливості потерпілого від цього злочину.

При посяганні на життя працівника правоохоронного органу особа усвідомлює, що потерпілий є працівником одного з таких органів: прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, митної служби, охорони державного кордону, державної податкової служби, виконання покарань, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, розвідувальних органів України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України та інших органів, які здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції [5, с. 947]. Також винна особа усвідомлює, що вчиняє дії у зв'язку саме з виконанням цим працівником службових обов'язків як працівника правоохоронного органу, тобто у зв'язку з тією діяльністю, коли він безпосередньо бере участь у: а) розгляді судових справ у всіх інстанціях; б) провадженні і розслідуванні кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшуковій та слідчій діяльності; г) охороні громадського порядку і громадської безпеки; д) виконанні вироків, рішень, ухвал, постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства; е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордони України; є) нагляді і контролі за виконанням законів [5, с. 947].

При посяганні на життя близьких родичів працівників правоохоронного органу винна особа усвідомлює, що це близький родич саме працівника правоохоронного органу, який виконує зазначені вище функції. Близькими родичами відповідно до п. 11 ст. 32 КПК України визнаються батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки [7].

У всіх цих випадках винна особа також усвідомлює, що вчинює вбивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків.

При посяганні на життя члена громадського формування з охорони громадського порядку чи державного кордону або військовослужбовця винна особа усвідомлює соціальний статус

вказаних осіб, а також те, що вчинює свої дії у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку.

Нарешті, у всіх передбачених ст. 348 КК України випадках винна особа усвідомлює, що мотивують її діями або прагнення перешкодити потерпілому у момент посягання чи в майбутньому виконувати свої службові обов'язки або здійснювати діяльність щодо охорони громадського порядку, або помста за виконання цих обов'язків чи за таку діяльність у минулому. При цьому винна особа також усвідомлює, що це дійсний працівник правоохоронного органу, член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи військовослужбовець, а не колишній.

Передбачення суспільно небезпечних наслідків як ознака інтелектуального моменту умислу означає здатність особи уявляти подальший розвиток подій і настання певних наслідків. При вчиненні діянь, передбачених ст. 348 КК, винна особа передбачає наслідки від посягань на обох об'єктів у вигляді спричинення шкоди діяльності правоохоронних органів або діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку, а також у вигляді спричинення шкоди зазначеним у ст. 348 КК особам.

Вольовий момент умислу згідно зі ст. 24 КК характеризується бажанням особи настання суспільно небезпечних наслідків або їх свідомим припущенням. Залежно від вольового моменту умисел поділяється на прямий (ч. 2 ст. 24 КК) і непрямий (ч. 3 ст. 24 КК). Бажання як вольова ознака прямого умислу полягає в прагненні до певних наслідків [8, с. 38], тобто з прямим умислом можуть досягатися лише ті результати, котрі виступають як мета винного. Що стосується вольової ознаки умислу при вчиненні діянь, передбачених ст. 348 КК України, то можна стверджувати, що оскільки вказані тут діяння є достатньо умотивованими, то практично у всіх випадках вчинення таких діянь буде мати місце прямий умисел.

До числа обов'язкових елементів злочину й ознак складу злочину входить і суб'єкт злочину.

Суб'єкт злочину в загальному розумінні – це особа, що вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні це особа, яка здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення нею умисного або необережного суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом [9, с. 256], тому з усіх численних ознак, що характеризують особистість злочинця, закон виділяє такі, котрі свідчать про її здатність нести кримінальну відповідальність. Згідно зі ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Тобто кримінальний закон наділяє суб'єкта злочину такими трьома взаємопов'язаними ознаками: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Перш за все слід констатувати, що відповідно до закону про кримінальну відповідальність суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, громадські організації тощо), тим більше не можуть бути суб'єктами злочинів держави або міжнародні формування.

Іншою ознакою суб'єкта злочину є осудність особи. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України осудною визначається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Важливою ознакою суб'єкта є також досягнення особою віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України відповідальність за вчинення дій, передбачених ст. 348 КК, настає з моменту досягнення винною особою віку 14 років.

З урахуванням викладеного можна дійти висновку, що при характеристиці суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 348 КК України, слід враховувати його багатооб'єктність та полінаслідковність, а також волю законодавця щодо визнання основного безпосереднього та додаткового обов'язкового об'єктів.

Список використаної літератури:

1. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учеб. / Под ред. засл. деят. науки и техн. Украины, д-ра юрид. наук, проф. Е.Л. Стрельцова. – Х., 202.
2. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. – М., 1960.
3. Уголовное право Украины. Общая часть: Учеб. / М.И. Бажанов, Ю.В. Баулин, В.И. Борисов и др.; под ред. М.И. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тацяя. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х., 1998.

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-е вид., перероб. та доп. / За ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К., 2008.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-е вид., перероб. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2009.
6. Волков Б.С. Проблема воли и уголовная ответственность. – Казань, 1965.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України / Упоряд. В.І. Маринів, О.Г. Шило. – Х., 2006.
8. Рарог А.И. Общая теория вины в уголовном праве: Учеб. пособ. – М., 1980.
9. Курс уголовного права. Общая часть: Учеб. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – Т. 1: Учение о преступлении. – М., 1999.

Надійшла до редакції 11.03.2011

ЕПЕЛЬ О.В., здобувач
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.341

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Розглянуто питання суб'єктивних ознак, тобто суб'єктивної сторони та суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 258-2 КК України, в якій встановлено відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту.

Ключові слова: терористичний акт, публічні заклики, суб'єктивна сторона злочину, суб'єкт злочину.

Рассматриваются вопросы субъективных признаков, то есть субъективной стороны и субъекта состава преступления, предусмотренного ст. 258-2 УК Украины, в которой установлена ответственность за публичные призывы к совершению террористического акта.

Ключевые слова: террористический акт, публичные призывы, субъективная сторона преступления, субъект преступления.

The article deals with the public appeal, as a crime by the Ukrainian Criminal Code (article 258-2), and its subjective signs: subject of crime and subjective mood.

Key words: terrorist art, public appeal, subjective mood of crime, subject of crime.

Стаття 258-2 КК України, яка встановлює відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту, передбачає, що така відповідальність може наступати, якщо дії були спрямовані на порушення саме громадської безпеки. Отже, дії повинні мати не тільки зовнішній прояв, але й внутрішню складову, тобто суб'єктивні ознаки, котрі, як відомо, включають в себе суб'єктивну сторону та суб'єкта злочину.

Суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона діяння, яка відображає психічну діяльність особи, ставлення її свідомості та волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння і його наслідків [1, с. 159].

Суб'єкт злочину у загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні – це особа, яка здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення нею умисного або необережного діяння, передбаченого кримінальним законом [2, с. 256].

Але особливість такого різновиду терористичних злочинів, як публічні заклики до вчинення терористичного акту, обумовлює й особливість суб'єктивних ознак цього злочину, і перш за все – його суб'єктивної сторони.

Питанням щодо визначення суб'єктивних ознак терористичних злочинів присвячені роботи таких українських вчених, як В.Ф. Антипенко, В.І. Борисов, В.О. Глушков, В.П. Ємельянов, В.А. Ліпкан, С.М. Мохончук, Л.В. Новикова, В.Г. Пилипчук, М.В. Семикін, В.П. Тихий, О.В. Шамара та ін. При цьому значна увага приділялася розгляду суб'єктивних ознак терористичного акту та інших злочинів терористичної спрямованості, а також таких терористичних злочинів, як створення терористичної групи чи терористичної організації, фінансування тероризму, втягнення у вчинення терористичного акту. Що ж стосується суб'єктивних ознак передбаченого ст. 258-2 КК України злочину (публічні заклики до вчинення терористичного акту),

